

INGLIZ TILI KORPUSLARIDA SINONIMLARNING BERILISHIDA LINGVISTIK TALQIN

Pulatova Niso

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

nisopulatova11@gmail.com

+998905191920

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili korpuslarida sinonimlar berilishining lingvistik talqini yoritilgan, shuningdek korpus lingvistikasining zamonaviy holati va uning chet tilini o'qitishdagi ahamiyati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: korpus lingvistikasi, so'zlashuv, stilistika, denotatsion ma'no.

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ В ПЕРЕДАЧЕ СИНОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ КОРПУСЕ

Пулатова Нисо

Преподаватель Термезского государственного университета

nisopulatova11@gmail.com

+998905191920

Аннотация: Данная статья иллюстрирует лингвистическую интерпретацию синонимов в английской корпусной лингвистике, а также касается современного состояния корпусной лингвистики и ее значения в обучении иностранному языку.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, разговорное, стилистическое, денотативное значение.

LINGUISTIC INTERPRETATION IN THE REPRESENTATION OF SYNONYMS IN THE ENGLISH CORPUSES

Pulatova Niso

Teacher of Termiz State University

nisopulatova11@gmail.com

+998905191920

Annotation: *This article illustrates linguistic interpretation of synonymous in English corpus linguistics, and also refers to in a modern state of corpus linguistics and its importance in teaching a foreign language.*

Keywords: *corpus linguistics, colloquial, stylistic, denotational meaning.*

KIRISH.

Til ma'naviy merosni saqlash va boyitishning asosiy vositasi, shu bois u – millat mavjudligining asosiy vositasidir. Tillarni saqlab qolish milliy ma'naviyatni, butun bir millatni saqlab qolish demakdir. Zero, asl ma'naviyat faqat milliy shakldagina mavjud bo'ladi. Davlat tilining axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, internet jahon axborot tarmog'ida munosib o'rin egallashini ta'minlash, o'zbek tilining kompyuter dasturlarini rivojlantirish [6] o'zbek tilshunosligi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligini ta'kidlash lozim. Bugungi axborotlashgan asrda tilni qanday saqlab qolish mumkin? Qanday qilib o'zbek tilini dunyo tillari qatoridan o'rinlatish mumkin? Javobi bitta: tabiiy tilni raqamlashtirish va shu asosda milliy til korpusini mukammallashtirish lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Ingliz tili korpuslarida sinonimlarning berilishida lingvistik talqin masalasi ko'plab tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatlarida asosiy bahs mavzularidan biri bo'lib kelmoqda. Jumladan, nemis olimlaridan biri Werner Hüllen o'zining “A history of Roget's thesaurus: origins, development, and design” nomli asarida ingliz tili korpuslarida sinonimlarning berilishi masalasini atroflicha o'rgangan. Bundan tashqari boshqa bir tilshunos olim W. Collinson ham bu borada o'zining tadqiqotlari bilan mashhur. Olimning ushbu mavzuga bag'ishlangan “Comparative synonyms: some principles and illustrations” nomli kitobi mazkur mavzu bo'yicha tadqiqot olib borayotgan ilmiy izlanuvchilar uchun foydali ma'lumotlarga boy asarlardan hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Ushbu maqolada ingliz tili korpuslarida sinonimlarning berilishida lingvistik talqin masalasi tahlil qilingan bo'lib, mavzuni to'liqroq yoritib berish uchun taqqoslash, analiz, sintez, germeneytika kabi ilmiy-tadqiqot metodlari va usullaridan foydalanilgan.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Ijtimoiy tilshunoslik til va jamiyat o'rtasidagi munosabatni o'rganadi. Shunday qilib, tilshunoslik nafaqat tilning rivojlanish qonunlarini ochib beradigan, balki kompyuter muhitida qolishimizni yanada qulaylashtiradigan muhim va tez rivojlanayotgan ilmdir. Korpus ma'lum bir tabiiy tilda raqamlashtirilgan matnlar yig'ilishida shakllangan axborot-lingvistik tizim sifatida tushuniladi. Korpus nafaqat tabiiy tilda turli xil matnlarni, balki ularning belgilarini ham o'z ichiga oladi. Ishni oddiy elektron to'plamlardan yoki elektron kutubxonalardan ajratib turadigan so'zning asosiy xususiyatini belgilash demakdir. Shunday qilib, kompyuter va korpus tilshunosligini o'rganish obyekti tabiiy tillardagi matn majmui hisoblanadi. Farqi shundaki, kompyuter tilshunosligi korpusning amaliy muammolarini hal qila oladigan modellar, usullar, algoritmlar va dasturiy vositalarni ishlab chiqadi. [8]

Bu borada sinonim so'zlarni aniqlash yoki tavsiflash va ularni quyidagi giponimiya, meronimiya va metafora kabi boshqa semantik munosabatlarning farqli jihatlarini tekshirishga o'zbek va ingliz tili lingvistik korpuslari asosida tahlil qilishga harakat qilamiz.

Sinonimlarga tarif beradigan bo'lsak, bir umumiy ma'noga ega bo'lgan (denotativ ma'nosi bir xil), qo'shimcha (konnotativ) ma'nosi (ekspressiv,) uslubiy va boshqa munosabat kabilarni ifodalovchi xususiyatlari bilan o'zaro farqlanadigan til birliklari so'z, ibora, sintaktik birlikka sinonim so'zlar hisoblanadi.

Jumladan, sinonimlarni o'rganishda ko'pgina sohalar, jumladan falsafa, psixologiya, amaliy tilshunoslik, leksikografiya va yaqinda korpus lingvistikasi va hisoblash lingvistika o'zlarining tadqiqotlarini amaliyotda ko'rsatdi. [5] Nutqda sinonimlarning har biridan ularga xos belgi, xususiyatlarni hisobga olgan holda

foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ta'kidlash joizki, sinonimlar ma'no jihatdan yaqin, lekin bir xil emas. Sinonimik turkumning har bir so'zi bir xil turkumdagi boshqa so'zlardan qandaydir qo'shimcha ma'no sohasi bilan ajralib turadi. Masalan, qo'shimchalarning sinonimik turkumida bu so'zlarning umumiy ma'nosi tez – tez, ma'lum darajada shiddat bilan davom etuvchi ish-harakatga xos xususiyat deb baholaymiz.

Amerikalik tilshunos Xarris an'anaviy sinonimlarning farqlanishining turli xil usullarini taxmin qilgan bo'lsa, Collison to'qqizta shunday yo'lni sanab o'tadi:

1. Bir atama o'zining qo'llanilishi jihatidan umumiyroq bo'lsa, boshqasi esa aniqroq va eksklyuziv bo'ladi, masalan: refuse/reject; ending/inflexion; go on foot/march.

2. Bir atama boshqasiga qaraganda kuchliroq, masalan: repudiate/refuse; immense/great; towering/tall.

3. Bir atama boshqasiga qaraganda ko'proq his-tuyg'ularga ega, masalan: repudiate or reject /decline; looming/emerging; lousing/threatening.

4. Bir atama, boshqasi neytral bo'lsa, axloqiy ma'qullash yoki tanqidni anglatishi mumkin, masalan: thrifty/economical.

5. Bir atama boshqasiga qaraganda ko'proq "professional". Masalan: calcium chloride/chloride of lime/bleaching powder; decease/death; domicile/house; to ordain (a priest) or induct (a vicar); consecrate or instal (a bishop)/appoint (a professor).

6. Bir atama ko'proq yozma tilga tegishli, u boshqasidan ko'ra ko'proq adabiy. Masalan: o'tish / o'lim.

7. Bir atama boshqasidan ko'ra ko'proq so'zlashuv so'zidir: Masalan: turn down/refuse. Og'zaki nutqda ham, familiar, slangy and vulgar kabi boshqa farqlarni o'z ichiga oladi.

8. Bir atama boshqasidan ko'ra ko'proq mahalliy yoki dialektaldir. Masalan: Scots flesher/butcher yoki, to feu/to let.

9. Bir atama bola nutqiga tegishli bo'lib, u bolalar tomonidan yoki bolalar bilan suhbatda qo'llaniladi. Masalan: daddy, dad, papa/father, teeny/tiny. [4]

Bundan farqli ravishda Djon Lyons sinonimning uchta turini taklif qiladi: to'liq, umumiy va to'liq sinonimlar. Ular ma'no va kontekstning umumiyligi asosida quyidagicha aniqlanadi:

- Sinonimlarning barcha ma'nolari bir xil bo'lsa, to'liq sinonim hisoblanadi;
- Sinonimlar barcha kontekstlarda sinonim bo'lsa, to'liq sinonim hisoblanadi;
- Sinonimlar kontekstda semantik jihatdan bir ma'noni ifodalasa, to'liq sinonim bo'ladi. [2]

Masalan:

- Example: He lives in a big/large house.
 - Example: Due to/because of
 - Example: Let's meet tomorrow morning.
- I'll see you tomorrow morning.
- Shall we meet tomorrow morning?

XULOSALAR.

O'zbek tilida sinonimik qatorning a'zolari nafaqat alohida so'zlar, balki turg'un iboralar (frazologik birliklar), shuningdek, bosh kelishik shakllari ham bo'lishi mumkin. Ularning barchasi, qoida tariqasida, gapda bir xil sintaktik vazifani bajaradi. Korpus lingvistikasida o'zbek leksikografiyasi yutuqlaridan foydalanish imkoniyatlarini aniqlash zarur. Bunda har leksik semantik teglash nazariyasidagi qarashlarni o'rganish, semantik teglash algoritmini aniqlash, o'zbek tili semantik maydonlari teg modellarini ishlab chiqish lozim.

Adabiyotlar

1. Axmedova D.B. Atov birliklarini o'zbek tili korpuslari uchun leksiksemantik teglashning lingvistik asos va modellari. Filol. fan. bo'yicha falsafa dokt. (PhD). diss. – Buxoro, 2020.
2. Edmunds Spencer. Language and linguistics. French: 1999. – 67 p.
3. Eshmuminov A.A. O'zbek tili milliy korpusi sinonim so'zlar bazasini yaratish asoslari: Filol. fan. bo'yicha falsafa dokt. (PhD). diss. – Termiz, 2019. – 140 b.

4. Collinson W. E. Comparative synonyms: some principles and illustrations, Transactions of the Philological Society. – 1939. – 61 p.
5. Hüllen W. A history of Roget's thesaurus: origins, development, and design. Oxford: Oxford University Press, 2004. – 36 p.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni // www.xabar.uz.
7. What’s in a name?: The Functions of synonyms and their lexical priming for frequency. Unpublished thesis. University of Liverpool.
8. Xamroyeva Sh.M. O‘zbek tili mualliflik korpusini tuzishning lingvistik asoslari: Fil. fan. bo‘yicha falsafa doktori (PhD). diss. – Buxoro, 2018. – 250 b.